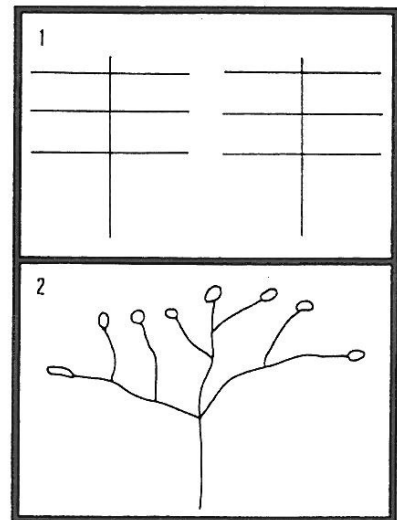

Vormen en onderhouden van leilinden

3

Vormen en onderhouden van leilinden

Het leiden van bomen om een bepaalde vorm te krijgen is een reeds lang bestaande cultuurmaatregel op het gebied van de fruitteelt en de boomverzorging. Het meest bekende en algemene voorbeeld van deze „vormcultuur” in Nederland is de leilinde. Aangeplant langs lanen en straten, rond tuinen en hoven en voor boerderijen bepaalt de leilinde al eeuwenlang het karakter van vele boerenerven, stads- en dorpsgezichten.

**H. A. J. van Haaren
en J. Kopinga,**

Rijksinstituut voor onderzoek in de bos- en landschapsbouw „De Dorschkamp” te Wageningen

Met name bij het gebruik door particulieren blijkt echter dat men soms te weinig beseft dat de geplante boom niet vanzelf de gewenste vorm aanneemt, maar ieder jaar hierin moet worden begeleid. De oude technieken van het „leiden” van bomen, die vroeger algemeen bekend

Hoewel de leivorm bij onze ouders en grootouders blijkbaar minder in de belangstelling stond — het overgrote deel van ons leilindenbestand is 100 jaar of ouder — vindt er de laatste jaren een zekere herwaardering plaats. Steeds meer kwekers voeren reeds voorgevormde bomen in hun sortiment en steeds meer beplantingsdiensten zien in de leilinde een goede oplossing voor het planten van bomen in (te) smalle straten.

waren, zijn kennelijk in de vergetelheid geraakt.

We hopen met dit artikel ertoe bij te dragen dat, met de herwaardering van de leilinde, dit oude „vakmanschap” wederom een plaats krijgt binnen de boomverzorging.

Drie vormtypen

Bij de leilinden bevinden de stam en zijtakken zich in één vertikaal vlak; dit in tegenstelling tot de knotlinde, waarbij dit

niet het geval is. Van oudsher zijn er in de leilinden drie basistypen te onderscheiden.

- **Palmet:** deze vorm is zeer strak opgeleid en is min of meer symmetrisch van opbouw. De takken liggen in het algemeen in een horizontaal vlak. Dit type wordt dan ook wel aangeduid als „vlakligger” of „horizontale palmet” (afb. 1). Indien de takken enigszins schuin omhoog wijzen spreekt men wel van een „schuine palmet”;
- **„Vrije vorm”:** de takken zijn niet geleid, maar vrij uitgegroeid. Alles wat niet in het gewenste vlak ligt, is echter steeds weggehaald. Meer dan bij de palmet vormen zich hierbij „knoten” op het einde der takken (afb. 2);
- **Haagvorm:** dit is in principe een vrije vorm, die als heg wordt onderhouden. Men snoeit dus bij het onderhoud niet de individuele takken, maar knipt het geheel als een haag (afb. 3). Deze vorm is dan ook nooit twijgloos.

Het merendeel van het oudere leibomenbestand heeft een vorm die enigszins afwijkt van de in afb. 1 en 2 gegeven typen. Het zijn vaak tussenvormen van de schuine palmet en de „vrije vorm”. Dit komt voornamelijk door verkeerd onderhoud (verwaarlozing van snoei) of omdat de takken ten behoeve van een betere lichttoetreding zijn afgezaagd. Bij de „verbonden” leilinden, waarbij de liggers van afzonderlijke bomen aan elkaar zijn gegroeid, is de vorm in het algemeen wel constant gebleven. De bespreking van de techniek van het

Vormen en onderhouden van leilinden

leiden is beperkt tot de vlaklijger, met drie etages. Enerzijds getuigt deze vorm van het meeste vakmanschap, anderzijds gaat de basistechniek hiervoor in principe op voor alle vormen.

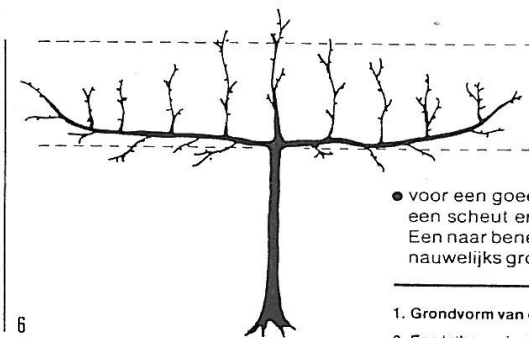
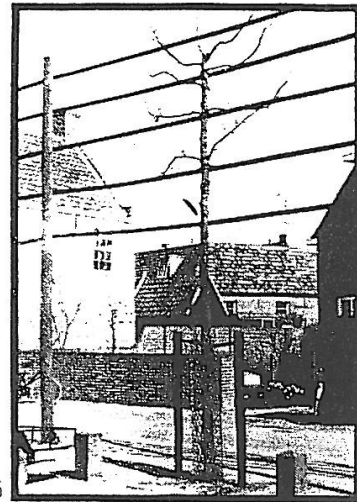
Bruikbare boomsoorten

Hoewel dit artikel handelt over de linde als leiboom, wordt volledigheidshalve vermeld dat ook andere soorten bruikbaar zijn. In Nederland vindt men (buiten de fruitteelt) voorbeelden bij paardekastanje, iep, esdoorn en plataan. Deze soorten hebben alle een sterk regeneratievermogen, waardoor ze leiden en herhaalde snoei goed verdragen. De linde komt als leiboom echter verreweg het meest voor.

Als uitgangsmateriaal worden alle algemeen voorkomende lindsorten gebruikt. De soorten: *Tilia x vulgaris* (oude naam: *Tilia x europaea*), *Tilia americana*, *Tilia platyphyllos* en *Tilia tomentosa* verdienen door hun groeisnelheid en

Levende materialen

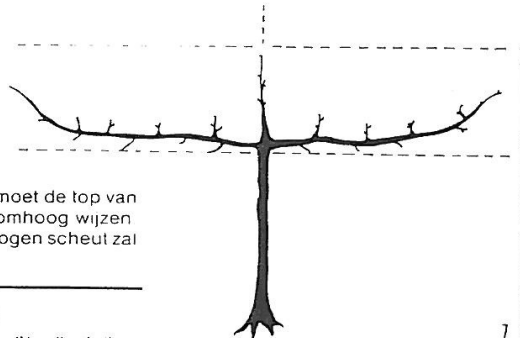
6

natuurlijke vorm de voorkeur. Maar ook met de iets minder snel groeiende *Tilia cordata* valt in wezen een goed resultaat te behalen.

De *Tilia euchlora* is tot dusver door ons niet als leilinde waargenomen. Vermoedelijk is deze soort juist vanwege zijn sterk hangende onderste takken en twijgen (natuurlijke vorm) in het verleden niet gebruikt.

• voor een goede groei moet de top van een scheut enigszins omhoog wijzen. Een naar beneden gebogen scheut zal nauwelijks groeien;

1. Grondvorm van een palm
2. Een leiboom in de „vrije vorm” heeft vrijuitgegroeiende takken
3. Een leilinde in haagvorm is nooit twijgloos
4. Zijtwijgen van de topscheut liggen al min of meer in een plat vlak
5. Horizontale latten van het raamwerk direct op de gewenste afstand plaatsen
6. Zomerontwikkeling in het eerste jaar
7. Zomersnoei in het eerste jaar
8. Zomerontwikkeling in het tweede jaar

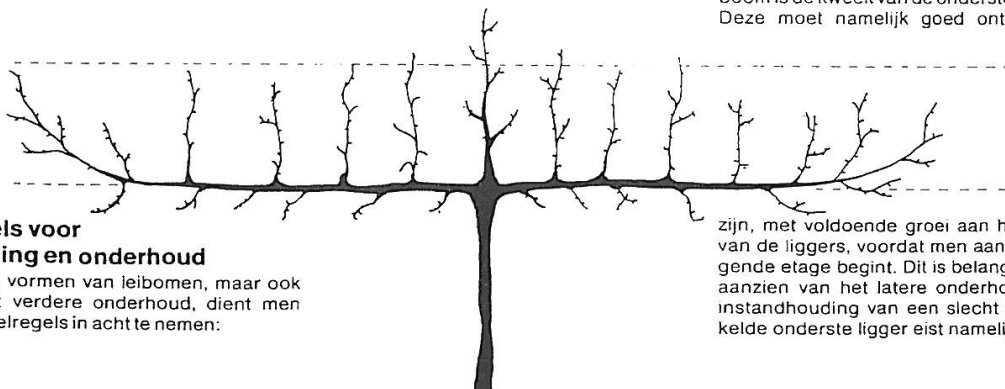

7

• de scheuten groeien harder naarmate ze zich dichterbij de hoofdstam en hoger in de kroon bevinden. Hier moet dus sterker worden gesnoeid;

• er moet tijdens het vormen in het groeiseizoen altijd genoeg blad aan de boom zijn om een goede groei te garanderen.

De eerste zorg bij het vormen van de boom is de kweek van de onderste etage. Deze moet namelijk goed ontwikkeld

Regels voor vorming en onderhoud

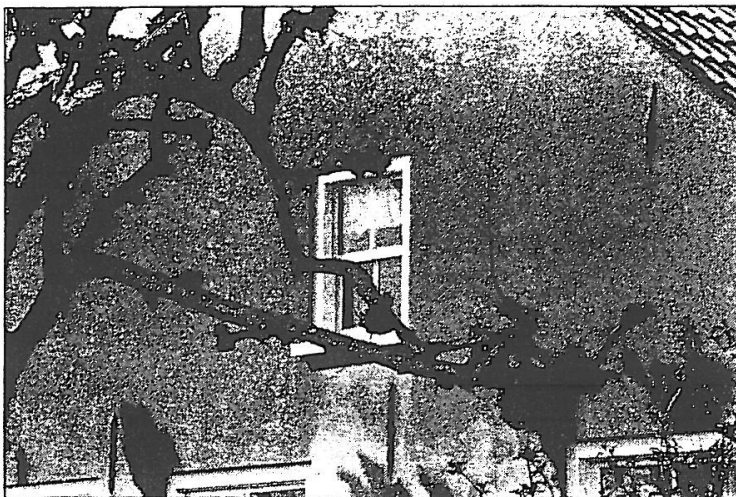
Bij het vormen van leibomen, maar ook bij het verdere onderhoud, dient men drie stelregels in acht te nemen:

zijn, met voldoende groei aan het eind van de liggers, voordat men aan de volgende etage begint. Dit is belangrijk ten aanzien van het latere onderhoud. De instandhouding van een slecht ontwikkelde onderste ligger eist namelijk meer

Vormen en onderhouden van leilinden

10

Vormen en onderhouden van leilinden

snoei in de kroon erboven. De kweek van de volgende etages vraagt successievelijk minder zorg omdat hier een sterkere groei optreedt.

Opbouw duurt jaren

Als uitgangsmateriaal kan het beste niet gesnoeide, goed gegroeide jonge boompjes worden gebruikt. Afhankelijk van de hoogte, waarop men de eerste etage wenst, kiest men bomen met een lengte van 2 tot 3 meter.

De zijtwijgen van de laatstgevormde topscheut liggen al min of meer in één vlak (afb. 4). In dit vlak bindt men een raamwerk van latten aan palen naast de boom. De horizontale latten hebben de afstand van die van de toekomstige liggers (afb. 5).

Tegenwoordig maakt men vaak gebruik van bamboestokken of latten die aan de stam en takken hangen (vaak zelfs met spijkers door de stam!). Dit is echter alleen geschikt bij het vóórvormen op kwekerijen. Op de plaats van bestemming is deze last meestal te zwaar en

andere, maar dit verschil verdwijnt in de loop der jaren. Voordat de knoppen uitlopen wordt de boomtop boven de zijscheuten gesnoeid.

In de loop van het voorjaar, of in ieder geval voordat ze zijn verhout, worden deze scheuten, die als regel sterk zullen zijn uitgegroeid, horizontaal opgebonden, echter zodanig dat de toppen iets omhoog wijzen.

Indien zich nabij de hoofdstam op de twee scheuten sterk groeiende zijscheuten ontwikkelen, moeten deze nog hetzelfde groeiseizoen, vóór het eind van de zomer, worden ingekort (afb. 6 en 7). De groei „verschuift” dan meer naar het einde van de arm. Twijgen die naar beneden wijzen, hoeven in de regel niet te worden gesnoeid, omdat ze langzaam groeien.

Nogmaals moet worden vermeld, dat men hier niet te „rationeel” moet snoeien. Omwille van voldoende bladbezetting en daarmee groeikracht, mogen af en toe best nog wat andere takken voorkomen, die later kunnen worden weggesnoeid. Bij te rigoureuus snoeien wordt het vormen anders een eindeloze zaak.

Tweede jaar: de ligger wordt bij voldoende ontwikkeling geheel horizontaal aan-

gebonden. De eindscheut mag daarbij nog niet op de gewenste lengte worden ingekort. Deze moet voorlopig nog kunnen doorgroeien, teneinde de vorming van de zware onderste ligger te bevorderen. Sterk groeiende zijscheuten moeten wederom worden gesnoeid. Een uitzondering vormt de scheut die zich min of meer in het verlengde van de hoofdstam ontwikkelt. Deze scheut wordt tot op ongeveer 30 cm boven de tweede etage gesnoeid. Er ontstaan nu aan deze scheut verscheidene zijscheuten. Hier- van worden er twee nabij de horizontale lat van het raamwerk uitgezocht voor de vorming van de tweede etage (afb. 8 en 9).

Derde jaar: de top boven de zijscheuten wordt uitgesnoeid. De vorming van de tweede etage verloopt verder als die van de eerste etage in het eerste jaar. Omdat deze etage als regel iets sneller groeit dan de onderste, kan doorgaans aan het eind van het groeiseizoen de gehele scheut worden aangebonden.

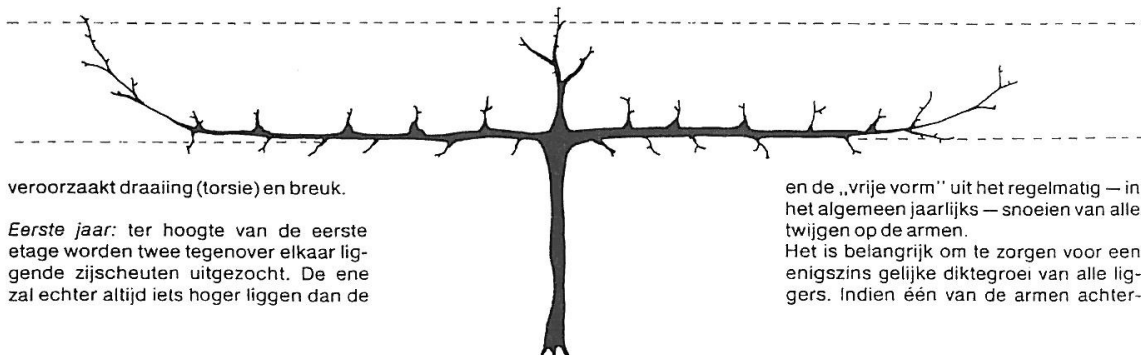
Is dit niet het geval dan dient de kweek van de tweede etage met een jaar te worden verlengd. De kweek van de derde etage wordt dan een jaar uitgesteld. Men snoeit dan dus ook de scheut die zich ontwikkelt in het verlengde van de hoofdstam. De eindscheut van de ligger mag ook hier nog niet tot de gewenste lengte worden ingekort.

Indien blijkt dat de eindscheut van de onderste etage onvoldoende groeit, moet meer van de (verticale) zijscheuten gesnoeid worden — bij de bovenste etage meer dan bij de onderste.

Vierde jaar: de vorming van de derde etage gaat op dezelfde wijze als de tweede etage. Dit geeft in het algemeen geen problemen, omdat er vrijwel altijd voldoende groei is.

Vijfde en volgende jaren: in het vijfde jaar heeft de boom, bij goede groei en ontwikkeling, de definitieve vorm bereikt. Nu kunnen de takken op de gewenste lengte worden ingekort. Ook het raamwerk kan bij voldoende stevigheid van de takken worden weggenomen.

Het onderhoud gedurende het verdere leven van de boom bestaat bij de palmet

veroorzaakt draaiing (torsie) en breuk.

Eerste jaar: ter hoogte van de eerste etage worden twee tegenover elkaar liggende zijscheuten uitgezocht. De ene zal echter altijd iets hoger liggen dan de

en de „vrije vorm” uit het regelmatig — in het algemeen jaarlijks — snoeien van alle twijgen op de armen.

Het is belangrijk om te zorgen voor een enigszins gelijke diktegroei van alle liggers. Indien één van de armen achter-

Vormen en onderhouden van leilinden

blijft (meestal is dat de onderste) kunnen één of meer van de eindscheuten enige jaren worden gehandhaafd (afb. 10). Wanneer ze te zwaar worden kunnen ze bij een volgende snoeibeurt weer worden weggenomen.

Het verdere onderhoud van de haagvorm bestaat — zoals de naam reeds doet vermoeden — uit het jaarlijks „scheren” van de twijgen op geringe afstand van de liggers (zie afb. 3). Het achterblijven in de groei van de onderste etage is hier echter moeilijker te corrigeren dan bij de palmet en de „vrije vorm”.

Ten slotte

Er zijn uiteraard meer wegen die naar Rome leiden en dat geldt ook voor de mogelijkheden waarlangs men een leilinde kan vormen.

Zo kan men bij voorbeeld proberen om, uitgaande van een iets oudere boom, alle etages in één keer te kweken (afb. 11). Een nadeel is dan echter dat de takken soms te ver uit elkaars verlengde liggen, of dat takken ten behoeve van de vlakke vorm te sterk horizontaal worden weggebogen (afb. 12), hetgeen misschien op hogere leeftijd een zwak verankerde arm geeft.

Ook kan men waaievormen en schuine palmetten maken zonder een raamwerk te gebruiken. Dit vereist echter meer zorg en geduld. Eveneens is het mogelijk om een oude boom „om te vormen” (afb. 13). Dit geeft echter vaak niet meer de echte leivorm, omdat de zware takken noch in één vlak, noch in elkaars verlengde liggen.

Met het gegeven voorbeeld kan in ieder geval zonder veel problemen een leilinde verkregen worden met een evenwichtige vorm en opbouw, die — mits regelmatig en doelgericht onderhouden! — vele generaties „mee” zal gaan.

Met dank aan drs. W.J.H.H.M. Overmars, consulentenschap Landschapsbouw van het SBB in Gelderland, voor de waardevolle tips en achtergrondinformatie.

Dit artikel versijnt tevens als Bericht nr. 100 van „De Dorschkamp”

9. Zomersnoei in het tweede jaar

10. Bij ongelijke diklegroei kunnen één of enkele eindscheuten enige jaren worden gehandhaafd

11. Kweekt men alle etages in een keer dan liggen deze soms ver uit elkaars verlengde

12. Horizontaal wegbuigen van een arm kan een zwakke verankering van zo'n arm geven

13. Een oude boom „omvormen” is eveneens mogelijk

Levende materialen

